

Metodické materiály pro učitele

Jací byli
Život šlechty**Badatelsky zaměřený program pro žáky 7.–9. tříd ZŠ
a nižší gymnázia**

Nabízíme Vám materiály, s nimiž můžete se svými žáky procvičit některé dovednosti, které využijí během programu v Clam-Gallasově paláci a také inspiraci na další využití získaných znalostí a dovedností.

Ve vztahu k RVP:

I. cvičení ‚Interpretujeme minulost‘

klíčové kompetence: kompetence k řešení problémů, kompetence komunikativní

dějepis – učivo: význam zkoumání dějin, získávání informací o dějinách; historické prameny, historický čas a prostor

český jazyk – mluvený projev; komunikační žánry: připravený i nepřipravený projev na základě poznámek nebo bez poznámek, referát, diskuse

II. cvičení ‚Květnatá řeč minulých pokolení‘

klíčové kompetence: kompetence komunikativní, kompetence k řešení problémů

dějepis – učivo: význam zkoumání dějin, získávání informací o dějinách; historické prameny, historický čas a prostor

český jazyk – čtení: praktické, věcné (studijní, čtení jako zdroj informací, vyhledávací), kritické (analytické, hodnotící)

mluvený projev – komunikační žánry: připravený i nepřipravený projev na základě poznámek nebo bez poznámek, referát, diskuse

III. cvičení ‚Která šlechta ovlivnila vaše okolí?‘

klíčové kompetence: kompetence k řešení problémů, kompetence komunikativní, kompetence digitální, kompetence občanské

dějepis – učivo: význam zkoumání dějin, získávání informací o dějinách; historické prameny, historický čas a prostor

výchova k občanství: naše obec, region, kraj – důležité instituce, zajímavá a památná místa, významní rodáci, místní tradice; ochrana kulturních památek, přírodních objektů a majetku

I. Interpretujeme minulost

Badatel se obvykle musí smířit s tím, že nikdy nebude mít k dispozici všechny prameny k tématu, které zkoumá. Doklady minulosti odvál čas a zbyly jen střípky. Záleží na znalostech, svědomitosti a poctivosti historika-badatele, zda dokáže z těchto střípků složit příběh, který bude co nejvíce pravděpodobný. Každý příběh z minulosti je konstrukcí; pokud je historik odpovědný, je tato konstrukce věrohodná. V tomto cvičení si mohou žáci vyzkoušet „konstruovat minulost“.

Postup:

1)

Rozdělte žáky do menších skupin. Každé skupině předložte stejný obrazový materiál (viz níže).

2)

Úkolem žáků je prohlédnout si předložené prameny a na jejich základě se pokusit rekonstruovat příběh. Můžete žákům pomoci s kostrou příběhu, jestliže napíšete na tabuli základní body pro vytvoření hypotézy:

- V jakém století a v jakých letech se událost odehrála? **Kdy?**
- Kdo byli aktéři této události/příběhu? **Kdo?**
- Kde se událost stala? **Kde?**
- Co se stalo a co bylo důsledkem této události? **Co?**

3)

Každá skupina pak odvypráví svůj příběh. Jakmile zazní všechny příběhy, proběhne hlasování, který příběh se zdá třídě jako nejpravděpodobnější.

4)

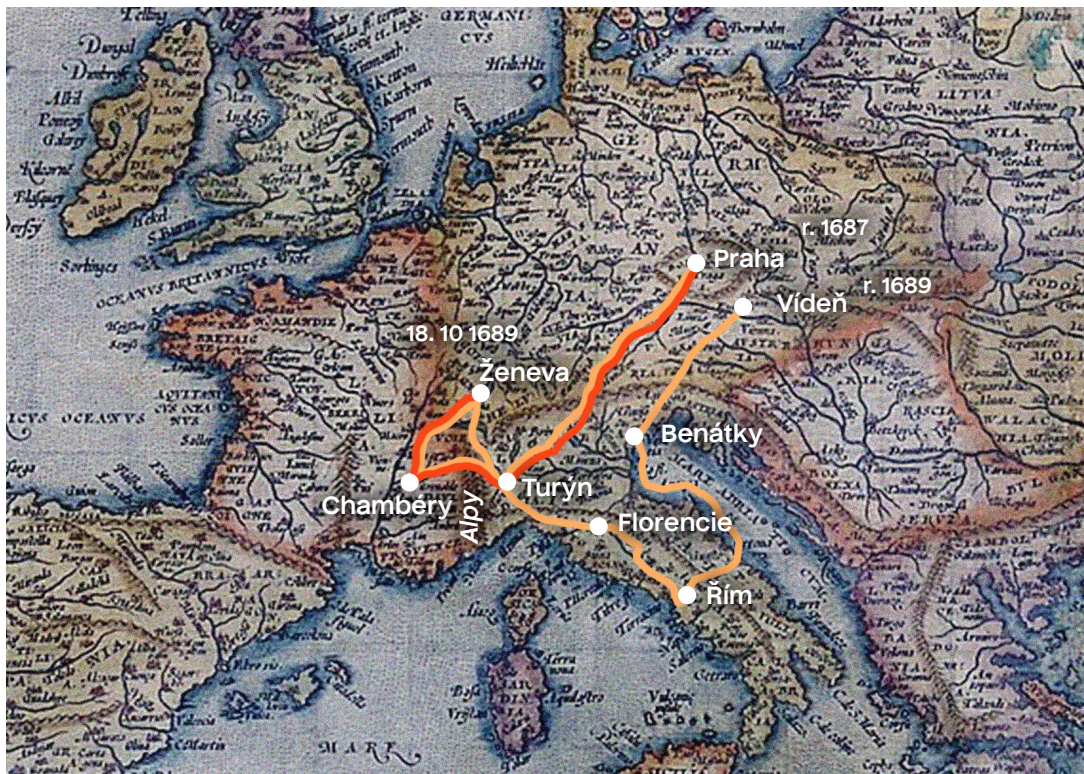
Na závěr učitel žákům přečte událost, jak se doopravdy stala (viz text níže). Žáci sami posoudí, zda byl příběh, který vybrali v hlasování, blízko skutečným událostem a jak se zhostili úlohy badatelů.

Poznámka: historik má málokdy k dispozici veškeré informace o události. Proto některé detaily z minulosti nemůže zrekonstruovat. Může vyslovit hypotézu, ale nemůže věci tvrdit s jistotou. (Jako typický příklad z našich dějin lze uvést okolnosti smrti sv. Václava: historici tuto událost dávají do souvislosti s knížetem Boleslavem, ale kategoricky netvrdí, že vrahem byl kníže Boleslav, protože k takovému tvrzení jim schází dostatek ověřitelných pramenů.) Také žáci na základě předložených materiálů budou vytvářet pouze nejpravděpodobnější hypotézu.

Obrazové materiály pro žáky

Kavalírská cesta za vzděláním bratrů **Jana Václava Gallase** (*1671) a **Františka Matyáše hraběte Gallase** (*1669) v letech 1687–1689.

Východím bodem byla Praha, poslední zastávkou Vídeň. V Turýně a Chambéry navštěvovali bratři univerzitu a soukromou Akademii, v Benátkách a ve Florencii se seznamovali s operou a výtvarným uměním, v Římě se učili diplomacii.

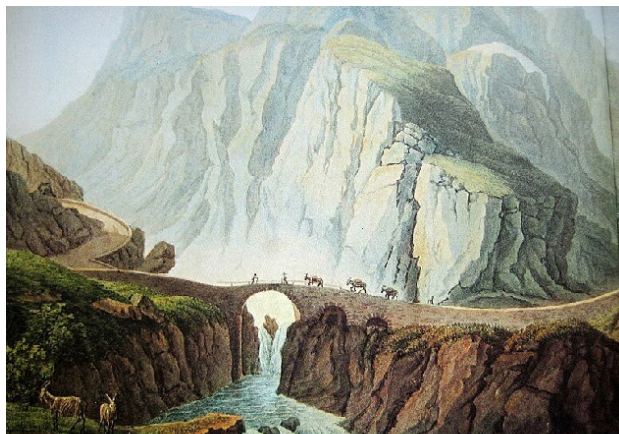

Abraham Ortelius, Mapa Evropy, 1595

Mladý šlechtic se vydává na cestu za vzděláním a zdokonalením společenských způsobů (tzv. kavalírská cesta). Obvykle ho doprovázel hofmistr, sluha a kuchař.

Creative commons

Pohoří Alpy.

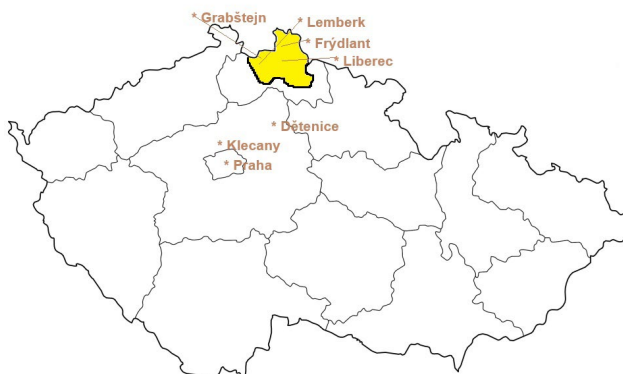
Creative commons.

Viscerální nádoby. Raný novověk.

www.vesmír.cz

Nádoby na ukládání nabalzamovaných tělesných orgánů. Sloužily například pro převoz ze vzdálených míst do rodiště zesnulého.

žlutě = severočeská doména Gallasů
* - některá sídla Gallasů

Jan Václav hrabě Gallas v Arco Campo a v Turri, pán na Frýdlantu, Liberci, Lemberku a na Grabštejně.

A.D. 1697

Podpis s tituly Jana Václava Gallase.

Text, který popisuje událost tak, jak se ve skutečnosti odehrála:

Události v letech 1687–1697

Prvorozený František Matyáš hrabě Gallas se vydal v doprovodu svého mladšího bratra Jana Václava hraběte Gallase na kavalírskou cestu. František Matyáš měl od narození nemocné srdce, ale jako prvorozený nemohl od této studijní cesty ustoupit, protože se měl stát v budoucnu hlavou hraběcího rodu. Jeho rodiče si byli rizika vědomi, ale z výše uvedených důvodů na cestě trvali. Bratři se rozjeli do ciziny v roce 1687, když bylo Františkovi 18 a Janovi 16 let. Namáhavý přechod Alp z Turína do Chambéry zcela podlomil Františkovo zdraví. Ačkoliv mu bylo poskytnuto v Chambéry veškeré pohodlí, převoz do Ženevy a lékařská péče, František v Ženevě 18. října 1689 zemřel. Následná pitva stanovila špatnou srdeční činnost a ledvinové kameny. Františka Matyáše pohřbili v Ženevě. Pouze jeho srdce bylo nabalzamováno, vloženo do speciální, tzv. viscerální, nádoby a převezeno do Čech. A tak se mladší bratr Jan Václav stal budoucím dědicem ohromného majetku svého rodu. V roce 1697 se ujal svého dědictví.

Na co odkazovaly prameny, které jste předložili žákům:

Události v letech 1687–1697

Prvorozený (data narození obou bratrů uvedená v mapě) František Matyáš hrabě Gallas se vydal v doprovodu svého mladšího bratra Jana Václava hraběte Gallase na **kavalírskou cestu** (dobová rytina mladého kavalíra; mapa s trasou cesty). František Matyáš měl od narození nemocné srdce, ale jako prvorozený nemohl od této studijní cesty ustoupit, protože se měl stát v budoucnu hlavou hraběcího rodu. Jeho rodiče si byli rizika vědomi, ale z výše uvedených důvodů na cestě trvali. Bratři se rozjeli do ciziny **v roce 1687, když bylo Františkovi 18 a Janovi 16 let** (data uvedená v mapě). Namáhavý **přechod Alp** (dobové vyobrazení poutníků v Alpách) **z Turína do Chambéry** (cesta vyznačená v mapě) zcela podlomil Františkovo zdraví. Ačkoliv mu bylo poskytnuto v Chambéry veškeré pohodlí, převoz do Ženevy a lékařská péče, František **v Ženevě zemřel** (oranžová linka znázorňující cestu Františka Matyáše končí v Ženevě). To se odehrálo v létě roku 1689. Následná pitva stanovila špatnou srdeční činnost a ledvinové kameny. Františka Matyáše pohřbili v Ženevě. Pouze **jeho srdce bylo nabalzamováno, vloženo do speciální, tzv. viscerální, nádoby a převezeno do Čech** (fotka a popis nádob – žáci mohou předpokládat, že Františkovy orgány byly odvezeny domů). A tak se mladší bratr Jan Václav stal budoucím **dědicem ohromného majetku** svého rodu (mapa Gallasovského dominia a Janův podpis a titul svědčí o tom, že prvorozenec již „nebyl ve hře“). **V roce 1697 se ujal svého dědictví** (Janův podpis a titul. Pozn. Arco a Turri byly dva hrady a panství v oblasti severní Itálie, které také patřily Gallasům).

II. Květnatá řeč minulých pokolení.

Žádný badatel, který se věnuje studiu historie, se neobejde bez zkoumání písemných pramenů. I když jsou písemnosti psány v českém jazyce, slovosled, posunutý význam slov nebo dobové zvláštnosti někdy dělají z takových textů skutečný badatelský „oříšek“. Vyzkoušejte se svými žáky čtení s porozuměním na příkladu dopisu ze 17. století.

Žáci budou během cvičení pracovat s tímto dopisem (pozn. během programu v paláci se s tímto listem nepracuje):

List arcibiskupa Matouše Ferdinanda Sobka z Bílenberka hraběti Václavu ze Štenberka.

(Převzato z Korespondence hr. Václava Jiřího Holického ze Šternberka z let 1638–1674.

Historický archiv, č. 14, Praha 1898, s. 105.)

26. května 1671

Vysoce urozený hrabě. Můj nejlaskavější pane syne.

Jináče jsem nemyslí, než že jsem víru a lásku ztratil u mých milých dětí. V pravdě byl bych nevinně k tomu přišel. Byl bych rád učinil a až posavad učiniti chci, co toliko jest možného, nebo jistě obzvláštně tu odepřít bych nemohl.

Já jsem chvála pánu Bohu zdravý do Prahy se navrátil a lázně mně hrubě dobře sloužily. Těším se, že se všichni s panem nejvyšším purkrabím Martinicem na Svaté Hoře shledali. Snad Její Milost paní Voršila se se svým panem bratrem, nejvyšším purkrabím, smířila.

Notně pravdu povědět a potom dobře být, tj. srdečně a upřímně. Pokud by se to bylo stalo, nepochybně dobré rozumění potom následovalo. Rád bych to slyšel.

Nového mám málo. Francouzi již obléhají Nizozemí. Skoro se neví, jak se děje. Zda se také proti Španělům válka vyhlásí nebo ne. Abychom toliko my měli pokoj!

Její Milosti se co nejpěkněji poroučím. Milé děti požehnej Pán Bůh. Zůstávám až do hrobu upřímný, stálý otec Váš a sluha, Matouš Ferdinand, arcibiskup

Postup:

1)

Text níže vytiskněte a rozstříhněte na 5 dílů (1.–5. skupina). Žáky rozdělte do pěti skupin. Jak vidíte, každá skupina obdrží pouze jeden odstavec z dopisu. Úkolem skupiny je přečíst si odstavec a rozhodnout, co v něm arcibiskup sděluje. Skupina vybírá vždy ze tří možností.

2)

Každá skupina přečte nahlas úryvek z originálního dopisu a pak variantu, kterou vybrala jako správnou. Ostatní skupiny hodnotí, zda jim vybraná varianta dává smysl. Pokud ne, upozorní na sporné body. Učitel může zapisovat na tabuli pojmy/slovní spojení, která jsou nesrozumitelná a diskutovat o nich s žáky.

Poznámka: Záleží na učiteli, zda při práci s textem zaměří pozornost žáků výhradně na jazykovou stránku, nebo upřednostní globálnější (kulturně-historický) pohled (doporučujeme). Může s žáky například probrat, proč bylo nepravděpodobné (nikoliv nemožné), že by měl arcibiskup děti, nebo zaměřit pozornost na nedostupnost informací v případě jakéhokoliv konfliktu (v 17. století již existovaly noviny i letáky, ale rozvážely se poštovními vozy nebo koňmo; jiná média neexistovala). Pozornost lze upřít i na slova jako ‚hrubý/hrubě‘ (tj. silný, silně), do hrobu upřímný nebo Její Milost/Jeho Milost apod. (Konflikt zmíněný v textu se týkal Francouzsko-nizozemské války.)

1. skupina

Z dopisu arcibiskupa Sobka z Bílenberka hraběti Václavu ze Šternberka.

26. května 1671

Vysoce urozený hrabě. Můj nejlaskavější pane syne.

Jináče jsem nemyslel, než že jsem víru a lásku ztratil u mých milých dětí. V pravdě byl bych nevinně k tomu přišel. Byl bych rád učinil a až posavad učiniti chci, co toliko jest možného, nebo jistě obzvláštně tu odepřítí bych nemohl.

a)

Arcibiskup se bál, že rodina jeho syna Václava ze Šternberka ztratila křesťanskou víru, ačkoliv se snažil co mohl, aby byli dobří křesťané.

b)

Arcibiskup se obával, že ho jeho vlastní děti nemají rády. Nechápe to, protože se k nim vždy choval moc hezky a nikdy jim nic neodepřel.

c)

Arcibiskup dlouho čekal na dopis od Václava ze Šternberka a už se bál, že se na něj rodina Šternberků zlobí. Bylo by to vůči němu nespravedlivé, ale přesto by se snažil situaci ze všech sil napravit.

2. skupina

Z dopisu arcibiskupa Sobka z Bílenberka hraběti Václavu ze Šternberka.

Já jsem chvála pánu Bohu zdravý do Prahy se navrátil a lázně mně hrubě dobře sloužily. Těším se, že se všichni s panem nejvyšším purkrabím Martinicem na Svaté Hoře shledali. Snad Její Milost paní Voršila se se svým panem bratrem, nejvyšším purkrabím, smířila.

a)

Arcibiskup sděluje, že po pobytu v lázních se cítí velice zdravý a těší se na shledání s purkrabím na Svaté Hoře u Příbrami. Doufá, že se paní Voršila Šternberková smířila s bratrem.

b)

Arcibiskup sděluje, že po pobytu v lázních se cítí velice zdravý. Má radost, že se rodina Šternberků setkala na Svaté Hoře u Příbrami s purkrabím Martinicem. Doufá, že se paní Voršila Šternberková smířila s bratrem.

c)

Arcibiskup sděluje, že pobyt v lázních za nic nestál, protože se tam k němu chovali hrubě. Těší se, že se lidé setkají na Svaté Hoře u Příbrami s královským purkrabím. Doufá, že se paní Voršila Šternberková smířila s bratrem.

3. skupina

Z dopisu arcibiskupa Sobka z Bílenberka hraběti Václavu ze Šternberka.

Notně pravdu povědět a potom dobře být, tj. srdečně a upřímně. Pokud by se to bylo stalo, nepochybně dobré rozumění potom následovalo. Rád bych to slyšel.

- a) Arcibiskup se domnívá, že nejlépe je vždy povědět si všechno upřímně na rovinu. Když se to udělá, lidé si potom zas dobře rozumějí. Doufá, že k takovému smíření došlo.
- b) Arcibiskup se totiž domnívá, že nejlepší je říct hned pravdu a pak se má člověk dobře. Kdysi tuto radu slyšel a od té doby se jí drží.
- c) Arcibiskup se domnívá, že nejdůležitější je dobré bydlo. Kdo tomu nerozumí, nikdy se mít dobře nebude. O tom už arcibiskup dřív slyšel!

4. skupina

Z dopisu arcibiskupa Sobka z Bílenberka hraběti Václavu ze Šternberka.

Nového mám málo. Francouzi již obléhají Nizozemí. Skoro se nevím, jak se děje. Zda se také proti Španělům válka vyhlásí nebo ne. Abychom toliko my měli pokoj!

- a) Arcibiskup dál sděluje, že si nenakoupil skoro nic nového, protože Francouzi blokují zámořský obchod. A možná se bude válčit i se Španělskem, jinak Španělé nedají pokoj.
- b) Arcibiskup dál sděluje, že jinak má málo novinek, o kterých by mohl napsat. Francouzi obléhají Nizozemí, a proto je těžké získat nějaké informace. Takže ani nevím, zda se bude válčit se Španělskem. Především mu záleží na tom, aby se neválčilo v Čechách.
- c) Arcibiskup dál sděluje, že jinak vůbec nevím, co se děje. Francouzi vyhlásili válku Španělům a on si nestihl nakoupit nic nového. Už aby s tím válčením dali pokoj!

5. skupina

Z dopisu arcibiskupa Sobka z Bílenberka hraběti Václavu ze Šternberka.

***Její Milosti se co nejpěkněji poroučím. Milé děti požehnej Pán Bůh. Zůstávám až do hrobu upřímný, stálý otec Váš a sluha,
Matouš Ferdinand, arcibiskup***

- a) Arcibiskup cítí, že již brzy zemře, srdečně zdraví hraběte a pozdravuje své děti.
- b) Arcibiskup pozdravuje paní hraběnkou a posílá hraběcím dětem požehnání.
- c) Arcibiskup pozdravuje pana hraběte a posílá hraběcím dětem požehnání, které jim vyřídí jeho sluha.

Správný obsah dopisu:

- c) Arcibiskup dlouho čekal na dopis od Václava ze Šternberka a už se bál, že se na něj rodina Šternberků zlobí. Bylo by to vůči němu nespravedlivé, ale přesto by se snažil situaci ze všech sil napravit.

- b) Arcibiskup sděluje, že po pobytu v lázních se cítí velice zdravý. Má radost, že se rodina Šternberků setkala na Svaté Hoře u Příbrami s purkrabím Martinicem. Doufá, že se paní Voršila Šternberková smířila s bratrem.

- a) Arcibiskup se totiž domnívá, že nejlépe je vždy povědět si všechno upřímně na rovinu. Když se to udělá, lidé si potom zas dobře rozumějí. Doufá, že k takovému smíření došlo.

- b) Arcibiskup dál sděluje, že jinak má málo novinek, o kterých by mohl napsat. Francouzi obléhají Nizozemí, a proto je těžké získat nějaké informace. Takže ani neví, zda se bude válčit se Španělskem. Především mu záleží na tom, aby se neválčilo v Čechách.

- b) Arcibiskup pozdravuje paní hraběnku a posílá hraběcím dětem požehnání.

III. Která šlechta ovlivnila vaše okolí

V Praze, stejně jako v jejím okolí, bylo mnoho míst, kde měly šlechtické rody své paláce, domy, zahrady, hospodářské dvory, obory apod. Pokud pořádáte ve vaší škole projektové dny, nebo žáci pracují na ročníkových projektech, můžete tentokrát zvolit jako téma příběh šlechtického rodu z okolí vaší školy. Rozdělte úkoly do skupin například takto:

shromáždění údajů z dostupných publikací o šlechtě a šlechtických rodech

doporučujeme k orientaci na našem území obecně:

MYSLIVEČEK, Milan. *Erbovník, aneb, kniha o znacích i osudech rodů žijících v Čechách a na Moravě*; KOŠTÁLOVÁ, R. – KOŠTÁL, V. *Francouzská šlechta v českých zemích*; HALADA, Jan. *Lexikon české šlechty: erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti sv. I–IV*

shromáždění údajů z dostupných publikací o jednotlivých objektech

doporučujeme:

VLČEK, Pavel a kol. *Umělecké památky Prahy*; BAŤKOVÁ, Růžena a kol. *Umělecké památky Prahy*; RUTH, František. *Kronika královské Prahy a obcí sousedních*; HRUBEŠ–HRUBEŠOVÁ. *Pražské domy vyprávějí*.

shromáždění údajů ke konkrétním osobám nebo objektům z internetových zdrojů

archivy:

např. Archiv hlavního města Prahy, digitalizované fondy online <https://katalog.ahmp.cz/pragapublica/>, muzea: např. e-sbírky: <https://www.esbirky.cz/>,

galerie:

např. Národní galerie sbírky online <https://www.ngprague.cz/o-nas/novinky/sbirky-online-aktualita>,

Národní památkový ústav: Památkový katalog <https://pamatkovykatalog.cz/>)

shromáždění údajů z místních zdrojů, např. místní kronika, webové stránky městských částí, publikace o jednotlivých pražských čtvrtích

např. řada Muzea města Prahy „Pražské čtvrti“: [Muzeum města Prahy | Prodejní systém muzeumprahy.cz](https://muzeumprahy.cz/)

terénní průzkum (návštěva zvoleného paláce, záměčku, parku atd., nafocení zajímavých detailů i celků, zakreslení situace apod.)

Po získání co nejširšího spektra informací nechte žáky pod vaším vedením pracovat se získanými údaji tak, jak se to naučili během badatelského programu. Cílem je rekonstrukce příběhu lokality v blízkosti školy, ve vztahu ke konkrétnímu šlechtickému rodu. Tento způsob je jednou z možností ožívání tzv. „paměti místa“.

Pokuste se vytvořit obraz života tohoto rodu v časovém úseku, který si zvolíte. Výstupem práce žáků může být například výstava na chodbách školy, v místní pobočce knihovny nebo na městském úřadě. Nechte žáky posoudit, zda a jak tento šlechtický rod ovlivnil lokalitu, v níž stojí vaše škola.

V případě potřeby další metodické podpory nebo s vaší zpětnou vazbou se prosím obraťte na muzejní pedagožku Mgr. Markétu Gausovou Zörnerovou: gausova@muzeumprahy.cz